

# Två små skalbaggar med stora luckor i fyndbilden

OLOF HEDGREN

Hedgren, O.: Två små skalbaggar med stora luckor i fyndbilden. [**Two small beetle species with little known distribution in Sweden.**] – Entomologisk Tidskrift 134 (1-2): 65-68. Uppsala, Sweden 2013. ISSN: 0013-886x.

In the series of papers about beetles red-listed as DD in Sweden, the turn has come to two small species that seem confined to decaying wood and ant nests: *Veraphis engelmarki* Franz, 1971 (Scydmaenidae) and *Amauronyx maerkeli* (Aubé, 1844) (Pselaphinae). *Veraphis engelmarki* is found in total five times in the northernmost part of boreal Sweden. The first two records included the specimens used for describing the species. It is assumed to be associated with old-growth forest, maybe in combination with ant nests. *Amauronyx maerkeli* occur in the other end of Sweden and has so far only been found in SW Scania. In a paper from 1908 it is mentioned as associated with the ant *Tetramorium caespitum*, which occurs in several provinces in south Sweden on dry and sandy soil. The beetle could perhaps be found by turning stones and sifting in such habitats.

*O. Hedgren, Lindsbergsgatan 9c, 752 40 Uppsala. E-post: olof.hedgren@gmail.com*

Med vanliga sökmetoder som sällning eller att vända på stenar kan man med litet tur träffa på ett par småväxta skalbaggsarter som tycks vara mycket ovanliga. Uppe i norrländska barrskogar finns den sällan funna nordliga glattbaggen *Veraphis engelmarki* (familjen Scydmaenidae). I Skåne kan man istället stöta på klubbhornsbaggen *Amauronyx maerkeli* (en kortvinge i underfamiljen Pselaphinae). Båda har gemensamt att vara mycket små (1,4-2 mm), att det ibland gått tiotals år emellan fynden och att de är knutna till ena änden av landet. De är klassade som DD-arter på rödlistan (Gärdenfors 2010), och presenteras därför i denna artikelserie om dåligt kända skalbaggar som inleddes i nummer 4/2012. De är förvisso ett brott mot seriens anda genom att vara rätt svåra att påträffa och känna igen, men är å andra sidan ovanligt bra exempel på arter vars status bedömts på mycket vaga data, vilket motiverar att ta upp dem i detta sammanhang.

## Nordlig glattbagge, *Veraphis engelmarki* Franz, 1971.

Detta är en brunsvart och långsträckt glattbagge som är 1,4 mm lång. Täckvingarna är lite ”korta i rocken” och lämnar de sista ryggsegmenten fria (Fig. 1). Täckvingarna har fyra punktformade gropar vid basen. Fyra gropar finns även vid basen av halsskölden.

Arten liknar den mer allmänna *Eutheia linearis*, men hos *V. engelmarki* har hjässan två gropar medan hjässan hos *E. linearis* är flack. Honor av *V. engelmarki* kännetecknas av mot spetsen kraftigt förstörade antennleder. Sista antennleden har en djup utskärning på sidan (Fig. 2), litegrann som ett bett i ett äpple. Hos *E. linearis* har både hannar och honor mer jämbreda antenner och en hel sista led.

## Utbredning

Arten beskrevs efter svenska fynd och är i världen endast funnen i enstaka exemplar från landskapet Norrbotten och Åsele, Lycksele och



Figur 1. Nordlig glattbagge är bara hittad i nordligaste Sverige och Finland men dess krav på sin livsmiljö är i stort sett okänd. Foto: Christoffer Fägerström.

*Veraphis engelmarki* is only found in the northernmost Sweden and Finland, but its habitat requirements is almost unknown.

Lule lappmarker samt en lokal i norra Finland (Pallastunturi, ett område med fjällnära urskog).

De första fynden gjordes vid Suobbat, cirka en mil söder om Vuollerim (Jokkmokk församling inom Lule lappmark), av Thor-Björn Engelmarmark 28 maj respektive 5 juni 1968. Trakten ligger runt 300 möh och har en blandning av tall- och granskog. Därefter hittades den vid Messaure (Jokkmokk fg) 1971-72 i fallfällor i skogsmark runt 300-400 möh inom ett landskap med övervägande tall (Lundberg 1973). Vid Kirjesålandet (Stensele fg, Ly lpm) föll en individ under perioden 20 juni - 10 aug 1983 ner i en fallfälla. Kirjesålandet är en fin fjällnära granurskog på ca 600-700 möh. I landskapet Norrbotten är arten endast funnen inom



Figur 2. Antenn hos hona av nordlig glattbagge med karaktäristiskt hack i yttersta leden. Foto: Christoffer Fägerström.

Antenna of the female of *Veraphis engelmarki* with the characteristic excavation in the last segment.

Blåkölen granurskog, där en individ fångades i fönsterfälla vid murken låga under perioden 14-21 juli 1986 (Lundberg 1989). På senare tid har skalbaggen påträffats vid Njaka (Vilhelmina fg, Ås lpm; en hona) i fönsterfälla på torrgran under perioden 6 juni-27 juli 1991 i fjällnära granskog på ca 500 möh. Uppgifterna finns att se på Artportalen.

Släktet har ett tiotal arter eller underarter, mestadels i östra Asien bl.a. Sibirien, Mongoliet, Kina och Japan. I Kina finns det f.ö. arter som lever på höga höjder över 3000 m. *Veraphis engelmarki* är enda arten i Sverige.

### Ekologi

Enligt ArtDatabankens faktablad har man endast en gång påträffat nordlig glattbagge i flera exemplar, nämligen vid sållning av en tuva strax intill en sjö vid översvämning på våren. Flertalet övriga exemplar har fångats i markfällor eller i fällor på döda träd i urskogslänkande miljöer.

Den nordliga glattbaggens ekologi är dåligt känd. Arten är alltså påträffad i nordliga barrskogsområden, gärna med stort inslag av gran. Den tycks också tålig vad gäller kärva klimatlägen nära fjällkanten. Utifrån de fåtaliga fynden som gjorts har man förmodat en koppling till urskogsmiljöer. Därav har den ansetts som hotad genom avverkning av naturskogsbestånd. Att fynden gjorts i urskogar kan dock bero på

att denna intressanta miljö är överrepresenterad i olika inventeringar. Den vanliga produktionskogen är ju betydligt sämre studerad.

Mer ledtrådar kan man kanske få genom att se hur närbesläktade arter lever. Vissa glattbaggar är knutna till ihåliga träd, ibland med myror i släktet *Lasius*. Glattbaggar uppges vara rovlevande på bl.a. hoppstjärtar. Det kan förvisso stämma, även om man får inse svårigheten att reda ut matvanorna hos en så liten skalbagge.

Fynd i markfällor och förmasåll tyder på att nordlig glattbagge kan leva även utanför urskogar, måhända i det omfattande norrländska myrmosaiklandskapet till exempel. En lång rad olika myror anlägger sina bon på solöppna myrar, både i form av vanliga stackar eller underjordiskt i torrare mossor. Man undrar också vad som rör sig i gamla murkna avverkningstubbar som ju ofta hyser myrbon av olika slag, särskilt på hyggen.

### Fenologi och eftersök

Sammantaget finns fynd från försommar (efter snösmältningen) till och med högsommaren (juli). Tidiga fynd tyder på att fullbildade skalbaggar övervintrar, och att sena höstsållningar kan vara lönsamma. På Artportalen är fynd av familjen Scydmaenidae fördelade över hela året med en mindre topp på försommaren. Man noterar dessutom att senare tids många undersökningar av norrländska brandfält (oftast med fönsterfällor) inte gett särskilt många fynd av nordlig glattbagge. Det behöver inte tyda på en olämplig miljö utan snarare att man i första hand borde pröva fler sökmetoder. Trots några äldre fynd i fönsterfällor är dessa kanske inte optimala för så pass små skalbaggar. Vid undersökning av myrstackar kan det underlätta med finmaskiga såll som håller borta en del myror och grövre material. Sållgodset kan sedan med fördel återbördas till stacken. Rimligen bör arten kunna trivas i övriga lappmarker liksom i mer sydliga delar av Norrland, kanske i första hand längs fjällkedjan.

### Klubbornsbaggen *Amauronyx maerkeli* (Aubé, 1844)

Den fullbildade skalbaggen är 2 mm lång och rödbrun. Antennernas två yttre leder bildar en tydlig klubba. Huvudet har en bågböjd fåra. På

halsskölden finns både en långsgående central fåra och en tvärfåra vid basen. Varje täckvinge har två långsfåror.

På internet finns en detaljerad tysk hemsida över underfamiljen Pselaphinae (<http://www.coleo-net.de/coleo/texte/pselaphidae.htm>). Där finns en skiss av arten samt tänkbara förväxlingsarter, bl.a. släktet *Trichonyx*. Hela sidan är uppbyggd som en bestämningstabell. Man kan förstås även ta fram del 5 av Die Käfer Mitteleuropas och slå upp sidan 329. Det är en stor fördel om man redan har några exemplar av våra vanligare klubbhornsbaggar så att man är bekant med artskiljande karaktärer, t.ex. första fria rygglidens utseende (längd samt fåror).

### Utbredning och status

De tidigast kända fynden härrör från Malmö under 1800-talet, och därefter vid Kungsmarken utanför Lund 1940. Senast kända fynd är från Höje å i Lund 1980 (enligt artefaktbladet). I samtliga fall alltså i sydvästra Skåne. Annars är arten funnen från södra och västra Europa inklusive Danmark till Ryssland.

### Ekologi

De fåtaliga fynden som tas upp i ArtData-bankens artefaktblad säger inte särskilt mycket om ekologin. Fyndet vid Kungsmarken gjordes under en sten, troligen i anslutning till myrsamhälle av ej fastställd art. Vid Höje å påträffades arten i driftmaterial vid en översvämning, vilket innebar att några exemplar tvingats lämna sin livsmiljö någonstans uppströms p.g.a. stigande vatten. Utomlands är arten påträffad på öppen mark under stenar m.m. hos olika myror, särskilt släktena *Lasius* och *Formica*. Den uppges också förekomma i anslutning till ved (under lös bark, i murken ved, i mulm och vid gamla stubbar), ibland tillsammans med myror.

I ett gammalt nummer av Entomologisk tidskrift uppges *Amauronyx maerkeli* som knuten till grästorvsmyran *Tetramorium caespitum*, och beskrivs som en inhyring som vistas hos myrorna utan att dessa bryr sig (Aurivillius 1908). Denna myra förekommer i södra delen av landet, bl.a. Skåne, Blekinge och Öland, och då gärna i torra och sandiga miljöer.

Om *Amauronyx maerkeli* verkligen är begränsad till sydvästra Skåne så är detta inte sär-

skilt gynnsamt med tanke på små populationers generella utsatthet. Bland eventuella hotfaktorer nämns i artfaktabladet olika slags exploatering som dikning samt gallring och avverkning i parker, alléer, skogsdungar och andra biotoper med gamla träd och död ved. Men underlaget för dessa bedömningar är magert.

### Fenologi och eftersök

Det är angeläget med fynd som ökar kunskapen om artens miljökrav under svenska förhållanden. Lämplig metodik är plock för hand eller sållning. Ska man vända på stenar i öppna miljöer så framstår exempelvis Ölands alvar som lockande. Bland ”heta” vedmiljöer bör förstås östra Småland framhållas, som trots otaliga studier fortfarande uppvisar nya rariteter. Annars kan man i första hand misstänka förbisedda förekomster i övriga delar av Skåne. I likhet med nordlig glattbagge vore det intressant om man förutom ”urskogsmiljöer” även undersöker brukade skogar liksom öppna marker. Kopplingar till olika myror bör förstås studeras bättre.

På Artportalen finns fynd av underfamiljen Pselaphinae året runt med en topp under försom-

maren. Den taxonomiskt närstående *Trichonyx sulcicollis* är påträffad från april till september. Fynden av *Amauronyx maerkeli* under 1800-talet i Malmö är daterade till maj månad (Baranowski 1982).

### Tack

Christoffer Fägerström bidrog med bilder. Mats Jonsell och Håkan Ljungberg lämnade synpunkter på texten. Stig Lundberg fyllde på med uppgifter om fynden av nordlig glattbagge.

### Litteratur

- Aurivillius, C. 1908. Hymenoptera. 1. Gaddsteklar. Aculeata. Åttonde familjen, myror, Formicidae. – Entomologisk Tidskrift 29: 1-14.
- Baranowski, R. 1982. Intressanta skalbaggsfynd 6. – Entomologisk Tidskrift 103: 130-136.
- Lundberg, S. 1973. En lokal för *Trachypachys zetterstedti* Gyll. vid Messaure i Lule lappmark (Col. Carabidae). – Entomologisk Tidskrift 94: 34-36.
- Lundberg, S. 1989. Sällsynta skalbaggar från gammal granskog i Blåkölen-reservatet i Norrbotten. – Entomologisk Tidskrift 110: 139-144.